

บทบาทของกองทุนยุติธรรมในการช่วยเหลือประชาชนในคดีอาญา
ระหว่างปี พ.ศ. 2549-2566
The Role of the Justice Fund in Assisting the Public in Criminal Cases
Between 2006 and 2023

สามารถ เจนชัยจิตรวนิช
Samart Jenchaijitwanich

มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Ramkhamhaeng University, Thailand
Corresponding Author, Email: bmsitthiwat@gmail.com

Received: 2025-6-16; Revised: 2025-6-28; Accepted: 2025-6-29

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษานโยบายภาครัฐเกี่ยวกับหน้าที่บทบาทความรับผิดชอบของกองทุนยุติธรรม (2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายตามกระบวนการยุติธรรม (3) เพื่อศึกษาการเข้าถึงสิทธิการประกันตัวของผู้ต้องหาตามกระบวนการยุติธรรม โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสารสำคัญและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง จำนวน 15 คน

ผลการศึกษาพบว่า การศึกษานโยบายภาครัฐเกี่ยวกับหน้าที่บทบาทความรับผิดชอบของกองทุนยุติธรรม (1) บทบาทอำนาจหน้าที่กองทุนยุติธรรมมาจาก พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 (2)ภารกิจกองทุนยุติธรรม ประกอบไปด้วย (2.1) ช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี (2.2) การขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย (2.3) ช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน (2.4) การให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนที่ไม่ได้ความเป็นธรรมให้สามารถเข้าถึงความยุติธรรมตามกฎหมาย (3) แนวคิดการจัดตั้งกองทุนยุติธรรมมาจากปฏิญญาสมัชชาสหประชาชาติต่อการรักษาไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพของประชาชน (4) กองทุนยุติธรรมมาจากเจตนารมณ์แห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย และ (5) นโยบายภาครัฐต่อการดำเนินงานของกองทุนยุติธรรมมีความสอดคล้องกับบทบัญญัติกฎหมายรัฐธรรมนูญ 2560 ว่าด้วยการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม มาตรา 29

การศึกษวิเคราะห์สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายตามกระบวนการยุติธรรม (1) กองทุนยุติธรรมขาดการประชาสัมพันธ์ถึงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ (2) ประชาชนยังเข้าถึงการใช้สิทธิกองทุนยุติธรรมน้อยเนื่องจากขาดการประชาสัมพันธ์ (3) กองทุนยุติธรรมสามารถคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ถูกดำเนินคดีทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 และ (4) กองทุนยุติธรรมเป็นหน่วยงานที่ให้การช่วยเหลือประชาชนที่ไม่มีทุนทรัพย์ในการต่อสู้คดี

การศึกษการเข้าถึงสิทธิการประกันตัวของผู้ต้องหาตามกระบวนการยุติธรรม (1) ศาลแต่ละท่านใช้ดุลยพินิจที่แตกต่างกัน (2) ไม่มีหน่วยงานรัฐได้รับผิดชอบทำหน้าที่เปลี่ยนคำอุทธรณ์คำสั่งศาล (3) หลักการปฏิบัติของศาลมีการขัดกันแห่งบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ มาตรา 29 และ (4) หลักการปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของกฎหมายการประกันตัวผู้ต้องหาควรได้รับสิทธิการประกันตัวอย่างทั่วถึง

คำสำคัญ: คดีอาญา, กระบวนการยุติธรรม, ประชาชน

Abstract

The objective of this research is (1) to study government policy related to the duties, roles, and responsibilities of the Justice Fund; (2) to analyze problems in the enforcement of the law within the justice process; and (3) to study the access to bail rights of suspects in the justice process, using qualitative research. The data were collected through document study and in-depth interviews with 15 relevant experts.

The study found that: The study of government policy related to the duties, roles, and responsibilities of the Justice Fund: (1) The roles, powers, and duties of the Justice Fund are derived from the Justice Fund Act, B.E. 2558 (2015). (2) The missions of the Justice Fund include (2.1) assisting people in legal procedures; (2.2) applying for temporary release (bail) for suspects or defendants; (2.3) helping victims of human rights violations or those affected by such violations; (2.4) providing legal knowledge to enable people who do not receive justice to access justice under the law. (3) The concept of establishing the Justice Fund comes from the Declaration of the United Nations General Assembly on the Preservation of Rights and Liberties of the People. (4) The Justice Fund originates from the intent of the Kingdom of Thailand's constitution in protecting the rights and freedoms of its people. (5) The government's policy toward the administration of the Justice Fund is in conformity with Section 29 of the 2017 Constitution, which guarantees access to justice.

Analysis of problems in the enforcement of the law within the justice process: (1) The Justice Fund's roles, duties, and responsibilities are not adequately publicized. (2) The public's ability to access the Justice Fund's services is limited due to a lack of publicity. (3) The Justice Fund is able to protect the rights and freedoms of individuals who are subject to legal action, in conformity with Section 40 of the constitution. (4) The Justice Fund is a state agency that assists people without financial resources in their legal battles. The study of suspects' access to bail under the justice process: (1) Each court exercises discretion differently. (2) There is no state agency responsible for reversing court orders. (3) The practice by the court is in conflict with Section 29 of the constitution. (4) The practice should be in conformity with the intent of the law to enable suspects to enjoy their right to bail evenly.

Keywords: Criminal Case, Justice Process, The People

บทนำ

กองทุนยุติธรรมเป็นกองทุนช่วยเหลือโจทก์และจำเลยในด้านค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินคดีอาทิเช่น เงินค่าประกันตัว ค่าจ้างทนายความ เป็นต้น มุ่งให้ความช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยหรือผู้ที่เชื่อว่าไม่ได้กระทำความผิด โดยเป็นกองทุนหนึ่งที่จัดตั้งภายในสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้แทนกองทุน มีอำนาจลงนามผูกพันกองทุนตามกฎหมาย กองทุนมีสถานะเป็นนิติบุคคล จึงมีสิทธิในการถือครองทรัพย์สินหรือตกลงทำนิติกรรมสัญญาต่าง ๆ ได้ ภายในขอบเขตวัตถุประสงค์ของกองทุนได้มีการใช้ระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2553 เพื่อช่วยในการปฏิบัติงานได้ระยะเวลานานแล้ว และเพื่อให้การปฏิบัติงานมีความคล่องตัว สามารถช่วยเหลือประชาชน

และให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างทั่วถึง เสมอภาค และเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ ของประชาชน โดย พลเอก ไพบูลย์ คุ้มฉายา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ได้ดำริถึงนโยบายที่จะปรับปรุง การปฏิบัติงานของกองทุนยุติธรรม โดยกระจายอำนาจการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนไปยังส่วนภูมิภาค ผ่านสำนักงานยุติธรรมจังหวัดทั่วประเทศ (สำนักงานกองทุนยุติธรรม, 2565)

แนวทางในการดำเนินงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล สนับสนุนการปฏิบัติงาน และอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนที่เข้ารับบริการของสำนักงานกองทุนยุติธรรม โดยมุ่งเน้นการยกระดับการให้บริการ ประชาชนเพื่อให้สามารถใช้บริการได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมด้วยการใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ และข้อมูลมีความมั่นคงปลอดภัย ตลอดจนมีการบูรณาการข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐเพื่อใช้ประโยชน์ของ ข้อมูลร่วมกันและสามารถระบุสิทธิของประชาชนที่จะได้รับบริการ (แผนปฏิบัติการดิจิทัลกองทุนยุติธรรม, 2566)

อนึ่ง การให้ความช่วยเหลือประชาชนทางด้านกฎหมาย (Legal Aid) ในกระบวนการยุติธรรมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยประเทศไทยได้มีการรับรองสิทธิดังกล่าวไว้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรมของประชาชน จึงเป็นหนึ่งในภารกิจที่สำคัญของหน่วยงานรัฐที่ต้องดำเนินการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่มีข้อจำกัด ในด้านการเงินหรือความรู้ความเข้าใจในกระบวนการยุติธรรม การให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย อาจมีผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวนมาก อาทิ หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงประเภทบุคคลที่หลากหลาย เช่น ทนาย นักกฎหมาย ตำรวจ ภาคประชาสังคม เป็นต้น กระทรวงยุติธรรมเป็นหน่วยงานหลักที่มีภารกิจสำคัญ นอกจากการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายมีความเกี่ยวข้องกับหลักการทางกฎหมายที่สำคัญอย่าง “การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม” (Access to justice) ซึ่งเป็นหนึ่งในสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งรับรองสิทธิของการที่ บุคคลจะสามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเพื่อให้ได้รับการเยียวยาตามกฎหมายหรือมาตรฐานสิทธิมนุษยชน อุปสรรคทางกายภาพ ยังรวมถึงอุปสรรคหรือความช่วยเหลือสำหรับผู้ที่มีเงื่อนไขที่แตกต่าง เช่น ผู้พิการทางสายตา ผู้พิการทางการได้ยินหรือการพูด ผู้ที่ไม่เข้าใจภาษาไทย อุปสรรคจากความยากจน (Poverty Barriers) ความยากจนสร้างอุปสรรคสำคัญต่อการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมที่ไม่ใช่เพียงการไม่มีเงิน แต่คนยากจน อาจมีความเสี่ยงประสบปัญหาทางกฎหมายในเรื่องเฉพาะได้ อุปสรรคด้านสังคมและวัฒนธรรม (Socio-culture Barrier) ความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นอีกสาเหตุหนึ่งของการเข้าไม่ถึงกระบวนการยุติธรรม โดยอาจเป็นผลมาจากการเลือกหรือไม่ปฏิบัติในกระบวนการยุติธรรม หรือเพราะความแตกต่างบางประการทำให้ ไม่สามารถติดต่อหรือใช้ประโยชน์จากกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเต็มที่ โดยกลุ่มเปราะบางสามารถพิจารณา ตามวัฒนธรรมหรือภาษาที่แตกต่าง เช่น ชาวต่างชาติ ผู้หญิง เด็ก ผู้ชรา ต่างด้าว และชาวท้องถิ่น เป็นต้น อุปสรรคด้านกระบวนการ (Process Design) อุปสรรคที่เกิดจากกระบวนการ หมายถึง การที่กระบวนการยุติธรรมมีโครงสร้างเฉพาะที่เอื้อต่อ คนบางประเภท ปัญหาด้านนี้สามารถสะท้อนออกมาผ่านความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมความไม่แน่นอน ของการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ย่อมทำให้ประชาชนหลีกเลี่ยงการใช้กระบวนการยุติธรรมเพื่อแก้ปัญหา ทางกฎหมาย (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2563)

อนึ่ง การศึกษาบทบาทของกองทุนยุติธรรมในการช่วยเหลือประชาชนในคดีอาญาระหว่างปี พ.ศ. 2549-2566 นับว่าเป็นการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐและบทบาทของกองทุนยุติธรรมซึ่งเป็นหน่วยงานรัฐที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมในประเทศตลอดจนปฏิสัมพันธ์ในเรื่องบทบาทของกองทุนยุติธรรมต่อการเข้าถึงสิทธิการประกันตัวและการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรมตลอดจนการละเมิดสิทธิมนุษยชน ด้วยรายละเอียดทั้งหมดนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้และบทสรุปในทางวิชาการเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐในการจัดตั้งกองทุนยุติธรรมขึ้นตามบริบทในปัจจุบัน

เนื่องจากกองทุนยุติธรรมมีภารกิจในการช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้ เดือดร้อนไม่ได้รับความเป็นธรรม ให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและได้รับการบริการจากภาครัฐอย่างรวดเร็ว ทั้งถึง เสมอภาคและเป็นธรรม โดยมี สำนักงานกองทุนยุติธรรมเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับงานธุรการให้กับกองทุนยุติธรรม คณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ ดังนั้น เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพระบบ สารสนเทศกองทุนยุติธรรมให้สามารถสามารถทำงานในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ไฟล์ได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งจะช่วย ลดขั้นตอนมาตรฐานระยะเวลา การให้บริการ (แผนพัฒนาระบบฐานข้อมูลกองทุนยุติธรรม, 2565) ผู้วิจัยจึงเห็นควรเสนอการพัฒนานโยบาย ภาครัฐเกี่ยวกับหน้าที่บทบาทความรับผิดชอบของกองทุนยุติธรรม เพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการงานกองทุน ยุติธรรมขึ้น (สำนักงานกองทุนยุติธรรม, 2565)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษานโยบายภาครัฐเกี่ยวกับหน้าที่บทบาทความรับผิดชอบของกองทุนยุติธรรม
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายตามกระบวนการยุติธรรม
3. เพื่อศึกษาการเข้าถึงสิทธิการประกันตัวของผู้ต้องหาตามกระบวนการยุติธรรม

การทบทวนวรรณกรรม

บทบาทของกองทุนยุติธรรมในการช่วยเหลือประชาชนในคดีอาญา (พ.ศ. 2549–2566)

การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเป็นสิทธิพื้นฐานซึ่งบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ประชาชนทุกคนมี โอกาสต่อสู้คดีและปกป้องสิทธิของตนเอง อย่างเป็นธรรม เท่าเทียม และถูกต้องตามตัวบทกฎหมาย (สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2559) อย่างไรก็ตาม ประชาชนซึ่งมีฐานะยากจนมักไม่ได้รับโอกาสดังกล่าว ทั้งใน ด้านค่าใช้จ่าย เช่น ค่าทนาย ค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรม ค่าใช้จ่ายในการปล่อยตัวชั่วคราว ทั้งนี้ กองทุน ยุติธรรมจึงถูกจัดตั้งขึ้น เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนให้ผู้ยากไร้และผู้ไม่ได้รับความเป็นธรรมมีโอกาสต่อสู้คดี เพื่อให้ระบบยุติธรรมมีความเป็นกลาง โปร่งใส และเป็นที่ยอมรับจากทุกฝ่าย (ปกป้อง, 2562)

พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 เป็นเครื่องมือซึ่งมอบอำนาจหน้าที่ให้กองทุนยุติธรรมใช้ จ่ายเงิน เพื่อให้ความช่วยเหลือด้านคดีอาญา ทั้งค่าทนาย ค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรม ค่าใช้จ่ายสำหรับ การปล่อยตัวชั่วคราว ไปจนถึงค่าใช้จ่ายสำหรับผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนและผู้เสียหายในคดีอาญา (สำนักงาน กิจการยุติธรรม, 2559; กองทุนยุติธรรม, 2564) โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุด เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงความเป็น ธรรม เพื่อให้ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเป็นตัวกำหนดผลคดี ทั้งนี้ กองทุนยุติธรรมมีกระบวนการให้ความ ช่วยเหลือ โดยใช้วิธีการทวงถามและข้อเท็จจริง เพื่อให้การใช้จ่ายเป็นไปตามเจตนารมณ์และตัวบทบัญญัติ (ปกป้อง, 2562)

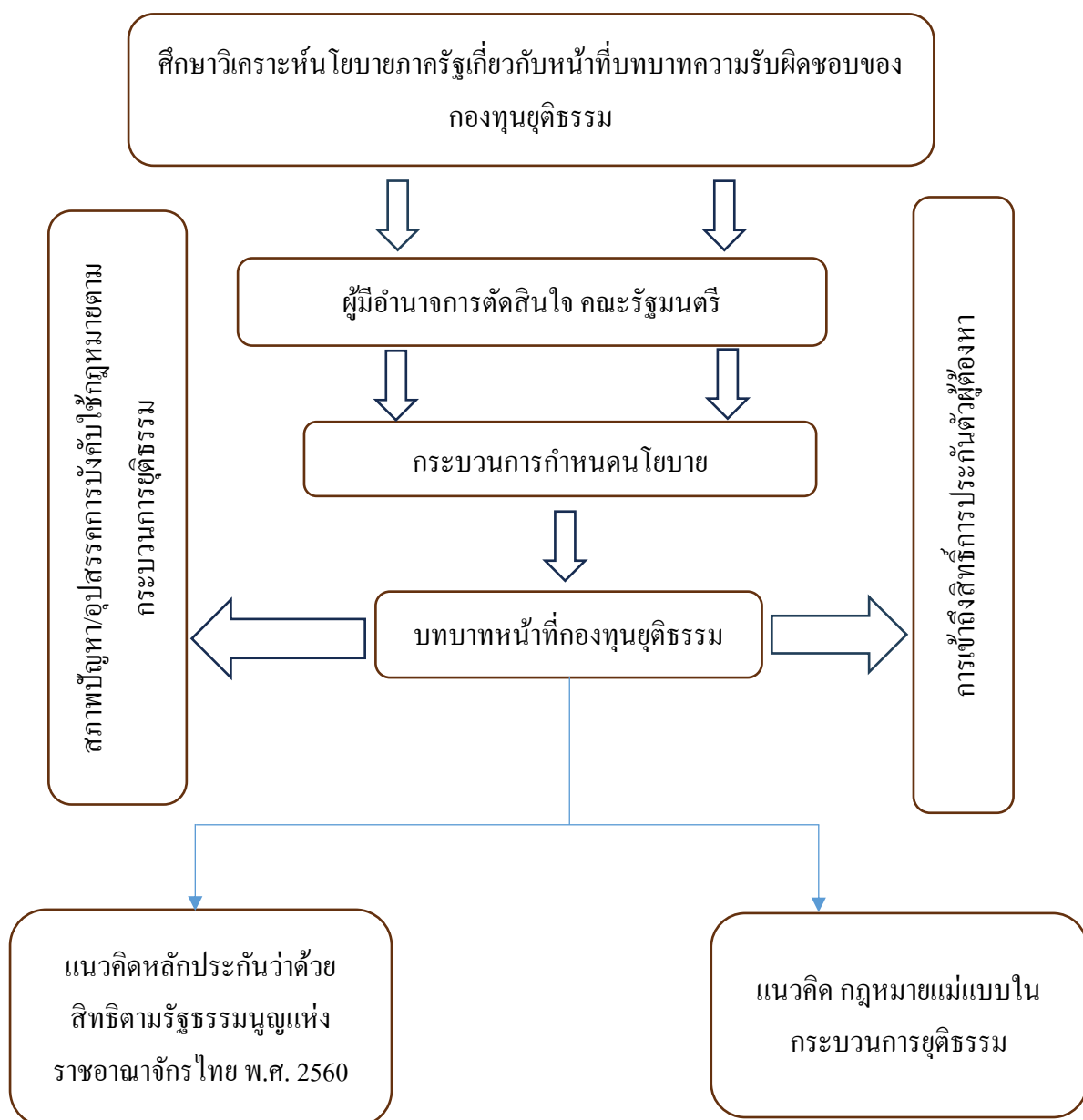
จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549–2566 พบว่า กองทุนยุติธรรมมีบทบาทสำคัญและ เป็นที่พึ่งให้กับประชาชนซึ่งมีฐานะยากจนหรือไม่ได้รับความเป็นธรรม เช่น ในปี 2564–2565 กองทุนยุติธรรม ใช้จ่ายกว่า 190 ล้านบาท เพื่อช่วยเหลือประชาชน 2,457 ราย ทั้งผู้ต้องหา ผู้เสียหาย และจำเลย เพื่อให้ สามารถต่อสู้คดีและใช้สิทธิทางกระบวนการยุติธรรมได้เต็มที่ (Nation Thailand, 2022) อย่างไรก็ตาม กองทุนยุติธรรมก็มีข้อจำกัด เช่น ประชาชนมักไม่ทราบถึงหน้าที่และบทบาทของกองทุน ขั้นตอนและ ระยะเวลาในการให้ความช่วยเหลือล่าช้าที่ซับซ้อน ทั้งข้อจำกัดด้านบุคลากรและงบประมาณ เป็นอุปสรรคต่อ การใช้บริการและการให้ความช่วยเหลือ (สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2559; กองทุนยุติธรรม, 2564)

อีกข้อจำกัดซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการให้ความช่วยเหลือ คือ จำนวนบุคลากรซึ่งมีหน้าที่ ให้บริการและให้ข้อแนะนำด้านคดีซึ่งมีไม่เพียงพอ ทั้งนี้ หากมีการกระจายนักกฎหมายและเจ้าหน้าที่ไป ปฏิบัติงานในภูมิภาค จะช่วยให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงความยุติธรรมได้สูงขึ้น (ปกป้อง, 2562) ประสพการณ์

จากต่างประเทศ เช่น ในเยอรมนีและรัฐแคลิฟอร์เนีย พบว่า หากมีระบบให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งมีกระเจียนักกฎหมายไปในท้องที่ จะส่งผลให้ประชาชนมีความเท่าเทียมกันด้านการเข้าถึงความยุติธรรมอีกด้วย (ปกป้อง, 2562)

กล่าวได้ว่า กองทุนยุติธรรมมีบทบาทสำคัญและจำเป็นต่อระบบยุติธรรม เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสใช้สิทธิป้องกันตนเอง เพื่อให้ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเป็นตัวตัดสินคดี เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมเป็นไปด้วยความเป็นธรรม โปร่งใส และเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนุญ ทั้งนี้ หากมีการปรับปรุงข้อจำกัด เช่น การให้ความรู้ทั่วถึง การใช้จ่ายงบประมาณให้มีประสิทธิภาพ และการเพิ่มเติมบุคลากร เพื่อให้สามารถช่วยเหลือประชาชนได้เต็มที่ กองทุนยุติธรรมก็จะมีศักยภาพสูงขึ้นอีก เพื่อส่งมอบความเป็นธรรมให้กับทุกคน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บทบาทของกองทุนยุติธรรมในการช่วยเหลือประชาชนในคดีอาญาระหว่างปี พ.ศ. 2549-2566 นี้ กำหนดให้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกำหนดประเด็น การวิจัยตามวัตถุประสงค์ ด้วยการหาข้อมูลเชิงลึก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ต้องการข้อมูลและรูปแบบ ผู้วิจัยจึงกำหนดเครื่องมือในการวิจัยเป็น 1 รูปแบบ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ซึ่งมีการสร้างข้อคำถามกว้าง ๆ คลอบคลุมในทุกประเด็น และเป็นการสัมภาษณ์ส่วนบุคคลเชิงลึก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีแนววิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธีการ คือ

1. การศึกษาเอกสาร เอกสารที่จะใช้ในการวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 เอกสารชั้นต้น (primary data) เป็นข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นข้อมูลดิบ ข้อมูลส่วนนี้ได้จากการเก็บรวบรวมเอกสารที่สำคัญเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ระเบียบข้อบังคับทางราชการและขั้นตอนทางกระบวนการยุติธรรม

1.2 การสำรวจเอกสาร (document surveys) เป็นการสำรวจและศึกษาค้นคว้าจากเอกสารด้าน ตำราวิชาการ งานเขียนสื่อสิ่งพิมพ์ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ วารสารและจุลสาร ทั้งที่เป็นของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน บทความในหนังสือพิมพ์ทั้งรายวันรายสัปดาห์ ข้อมูลจากเว็บไซต์ (web site) ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัย

2. การสัมภาษณ์ส่วนบุคคลแบบเจาะลึก (in-depth interview) จำนวน 16 ราย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัย มาจัดทำให้ เป็นระบบและหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบนำเสนออย่างเป็นระบบ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ รวมทั้งการเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อที่จะนำไปสู่การตีความ (hermeneutic) และสรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษายกย่องบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของกองทุนยุติธรรมตามนโยบายภาครัฐ พบว่า

กองทุนยุติธรรมถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนค่าใช้จ่ายทางกฎหมายและช่วยเหลือประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียม ตั้งแต่การดำเนินคดี การขอลดโทษชั่วคราวผู้ต้องหา ไปจนถึงการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและการให้ความรู้ทางกฎหมาย แม้ว่าจะเริ่มในปี พ.ศ. 2553 จะมีข้อจำกัด เช่น ไม่มีสถานะนิติบุคคลและงบประมาณจำกัด แต่ในปี พ.ศ. 2558 กองทุนยุติธรรมได้รับการยกระดับเป็นพระราชบัญญัติ เพื่อขยายภารกิจและสร้างโครงสร้างที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

นโยบายภาครัฐที่กำหนดบทบาทของกองทุนยุติธรรมเน้นการช่วยเหลือประชาชนที่ขาดทุนทรัพย์และส่งเสริมการให้ความรู้ทางกฎหมาย โดยรัฐบาลมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและเพิ่มขอบข่ายงานให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น โครงสร้างการบริหารจัดการประกอบด้วยคณะกรรมการหลักที่มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นประธาน และมีหน่วยงานระดับจังหวัด เช่น สำนักงานยุติธรรมประจำจังหวัดและคณะอนุกรรมการจังหวัด ซึ่ง

ทำงานร่วมกับศูนย์ยุติธรรมชุมชนทั่วประเทศ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความช่วยเหลือได้ง่ายและรวดเร็ว

บทบาทของกองทุนยุติธรรมสอดคล้องกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่รับรองสิทธิของประชาชนในการได้รับความยุติธรรมโดยไม่ล่าช้า และมีกลไกช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ นอกจากนี้ กองทุนยังสนับสนุนการประกันตัวและการให้ความรู้ทางกฎหมายเพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงสิทธิของประชาชนอย่างทั่วถึง

การบริหารจัดการกองทุนยุติธรรมมุ่งเน้นความโปร่งใสและการให้บริการที่รวดเร็ว โดยกำหนดมาตรฐานการพิจารณาให้ความช่วยเหลือภายใน 21 วัน เพื่อรับรองความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมตามหลักการของสมัชชาสหประชาชาติที่เน้นการรักษาสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเต็มที่

โดยสรุป กองทุนยุติธรรมเป็นกลไกสำคัญของรัฐในการส่งเสริมความเท่าเทียมในกระบวนการยุติธรรม และการคุ้มครองสิทธิของประชาชนทั้งในด้านการดำเนินคดี การคุ้มครองสิทธิ และการให้ความรู้ทางกฎหมาย เพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืน

2. สภาพปัญหาและการบังคับใช้กฎหมายตามกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย

กระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยเผชิญกับปัญหาหลักหลายประการ โดยเฉพาะความยากจนของประชาชนที่ทำให้การเข้าถึงกองทุนยุติธรรมและการต่อสู้คดีเป็นไปได้ยากลำบาก ประชาชนกลุ่มฐานะยากจนมักไม่สามารถสู้คดีจนถึงที่สุดได้ ขณะที่กลุ่มผู้มีอำนาจมักได้เปรียบ ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้ การบังคับใช้กฎหมายยังมีระยะเวลาที่ยาวนาน ซึ่งทำให้ประชาชนต้องรอคอยความเป็นธรรมอย่างไม่เหมาะสม

อีกหนึ่งปัญหาสำคัญคือประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในกฎหมาย ส่งผลให้ยากต่อการหลีกเลี่ยงการกระทำความผิดและเข้าถึงสิทธิตามกฎหมาย กองทุนยุติธรรมจึงต้องมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้และช่วยเหลือประชาชน แต่ปัจจุบันยังขาดการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง รวมถึงระบบรับเรื่องร้องเรียนของกองทุนที่ยังไม่สะดวกพอ ทำให้ประชาชนจำนวนมากไม่สามารถรับความช่วยเหลือได้อย่างเต็มที่

อย่างไรก็ตาม กองทุนยุติธรรมยังมีผลประโยชน์โดยตรงต่อประชาชนผ่านภารกิจต่าง ๆ โดยเฉพาะการส่งเสริมความรู้กฎหมายในชุมชนผ่านผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่มีบทบาทเป็นกระบอกเสียงให้ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว แนวทางที่สำคัญคือการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง การลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และการเปิดช่องทางให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะผ่านระบบดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชันออนไลน์ เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของภาครัฐ ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนเข้าถึงความช่วยเหลือและกระบวนการยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรมมากขึ้น

3. กระบวนการและการเข้าถึงสิทธิการประกันตัวของผู้ต้องหาตามกระบวนการยุติธรรม

กระบวนการขอประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในประเทศไทยเป็นสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมาย โดยศาลสามารถอนุญาตปล่อยชั่วคราวได้ทั้งแบบไม่มีหลักประกัน มีหลักประกัน หรือมีหลักประกัน โดยใช้กองทุนยุติธรรมเป็นตัวช่วยในการออกหลักประกัน ซึ่งทำให้ขั้นตอนการยื่นคำขอปล่อยชั่วคราวรวดเร็วขึ้น นอกจากนี้ กฎหมายประกันตัวฉบับล่าสุดในปี พ.ศ. 2565 ยังส่งเสริมให้การปล่อยชั่วคราวแบบไม่มีประกันเป็นลำดับแรก และมีความก้าวหน้าในการปกป้องสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมด้วย

อย่างไรก็ตาม กองทุนยุติธรรมยังเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการ เช่น ประชาชนจำนวนมากไม่เข้ารับบริการช่วยเหลือ เนื่องจากขาดความสนใจหรือความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและกองทุนยุติธรรม รวมถึงระยะเวลาการดำเนินการที่ยังไม่ครอบคลุมเพียงพอต่อความต้องการ นอกจากนี้ จำนวนเจ้าหน้าที่ที่

ทำงานในกระบวนการยุติธรรมยังมีไม่เพียงพอ และโครงสร้างบริหารภายในกองทุนยุติธรรมก็ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการทำให้ประชาชนเข้าถึงกองทุนได้เต็มที่

ในทางกลับกัน กองทุนยุติธรรมสามารถดำเนินงานได้อย่างครอบคลุมและทั่วถึงในทุกจังหวัด โดยศูนย์ยุติธรรมประจำจังหวัดทำหน้าที่รับเรื่องและส่งต่อข้อมูลไปยังส่วนกลางเพื่อขยายการรับรู้ของประชาชนเกี่ยวกับสิทธิและการเข้าถึงกองทุนยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเข้าถึงสิทธิประกันตัวของผู้ต้องหาในปัจจุบันง่ายขึ้นกว่าสมัยก่อน โดยเฉพาะกลุ่มที่มีทรัพย์สินหรือเงินประกันพอเพียง อย่างไรก็ตาม ประชาชนฐานะยากจนยังคงเผชิญความยากลำบาก เพราะขาดความรู้เรื่องกฎหมายและกระบวนการประกันตัว อีกทั้งขั้นตอนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังซับซ้อนและมีจำนวนมาก ทำให้เกิดความล่าช้าและยุ่งยากในการเข้าถึงสิทธิดังกล่าว

รูปแบบกระบวนการประกันตัวผ่านกองทุนยุติธรรมเน้นให้ความรู้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีเกี่ยวกับสิทธิในการขอลปล่อยตัวชั่วคราว พร้อมยกเลิกข้อกำหนดเรื่องบุคคลค้ำประกันตามระเบียบ เพื่ออำนวยความสะดวกและลดภาระทางกฎหมายแก่ประชาชน

ในปัจจุบัน ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการของกองทุนยุติธรรมได้ง่ายและรวดเร็วผ่านสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ศูนย์ยุติธรรมชุมชน และช่องทางออนไลน์ เช่น เว็บไซต์และแอปพลิเคชัน Justice Care ที่ช่วยให้ประชาชนยื่นคำขอและติดตามสถานะคำขอได้แบบเรียลไทม์ตลอด 24 ชั่วโมง

เพื่อพัฒนากระบวนการยุติธรรม กองทุนยุติธรรมควรลดขั้นตอนการไกล่เกลี่ยระหว่างคู่กรณี ปรับปรุงภารกิจให้ครอบคลุมความช่วยเหลือประชาชนมากขึ้น และเพิ่มการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนรับรู้สิทธิและบริการที่กองทุนมี โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้สนับสนุนการทำงาน เพื่อให้บริการมีความสะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพสูงขึ้น พร้อมตั้งเป้าหมายดำเนินการเสร็จภายใน 21 วัน เพื่อความทั่วถึงและเท่าเทียมในการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรม

อภิปรายผล

การศึกษาครั้งนี้ได้นำแนวคิดทฤษฎีบทบาทมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์บทบาทของกองทุนยุติธรรมในการช่วยเหลือประชาชนในคดีอาญา เนื่องจากบทบาท อำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบของกองทุนยุติธรรมซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับของสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมนั้น ได้ถูกกำหนดอย่างชัดเจนในนโยบายภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 โดยตามแนวคิดของประเสริฐ ปอนถิ่น (2551) บทบาท หมายถึงความคาดหวัง ข้อจำกัด และความรับผิดชอบที่กำหนดไว้สำหรับผู้ดำรงตำแหน่ง รวมถึงการกระทำที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคม ซึ่งแนวคิดนี้มีความสอดคล้องและเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์บทบาทของกองทุนยุติธรรมอย่างมีระบบและชัดเจน นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเห็นว่าผู้บริหารกระทรวงยุติธรรม และหน่วยงานต้นสังกัดอย่างกองทุนยุติธรรม มีบทบาทสำคัญในการอำนวยความสะดวกให้ประชาชนสามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานในการต่อสู้คดี โดยได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ทั้งนี้หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมคุ้มครองสิทธิ ก็มีบทบาทสนับสนุนการคุ้มครองสิทธิของประชาชนเช่นกัน อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ความเห็นของ ศักดิ์ไทย สุริกิจบวร (2545) ที่มองว่าสถานภาพตำแหน่งเป็นตัวกำหนดบทบาทให้แก่บุคคลนั้น อาจมีความแตกต่างจากผลการศึกษาของผู้วิจัย ซึ่งพบว่า บทบาทของผู้บริหารและหน่วยงานกองทุนยุติธรรมไม่เพียงแต่ถูกกำหนดโดยสถานภาพตำแหน่งเท่านั้น แต่ยังมีการขับเคลื่อนตามกรอบกฎหมายและนโยบายสาธารณะที่กำหนด บทบาทและอำนาจหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน บทบาทของกองทุนยุติธรรมในการช่วยเหลือประชาชนจึงดำเนินการตามหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญ รวมถึงสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติของปฏิญญาสมัชชาสหประชาชาติว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนผู้ได้รับผลทางคดีอาญาและสิทธิในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหา ซึ่งเน้น

ความสำคัญของสถานะความเป็นพลเมืองและการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของผู้ถูกดำเนินคดี นอกจากนี้บทบาทของกองทุนยุติธรรมยังสะท้อนหลักปฏิบัติสากลที่ประเทศไทยในฐานะสมาชิกภาคีเครือข่ายขององค์การสหประชาชาติจำเป็นต้องปฏิบัติตาม โดยเน้นการช่วยเหลือประชาชนให้เข้าถึงแหล่งเงินทุนสำหรับการประกันตัวและการได้รับความรู้ทางกฎหมาย เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและเท่าเทียมในการเข้าถึงสิทธิทางกฎหมาย

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการนำนโยบายสู่การปฏิบัติผู้วิจัยใช้เพื่อศึกษาวิเคราะห์การนำนโยบายการจัดตั้งกองทุนยุติธรรมและวิธีการดำเนินงานของกองทุนยุติธรรมเพื่อแสดงถึงเจตนารมณ์ของกระบวนการก่อตั้งกองทุนยุติธรรม แนวคิดนี้ผู้วิจัยเลือกใช้การอธิบายความและการให้ความหมายสู่การนำหลักการเหล่านั้นมาปฏิบัติ เพื่อให้เห็นความสอดคล้องประเด็นการศึกษาของการศึกษาวิจัยครั้งนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญต่อการให้ความหมายการจำกัดค่านิยมและการนำตัวแบบมาศึกษาวิเคราะห์โดยผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดของ ทินพันธุ์ นาคะตะ (2551, หน้า 83) ว่าด้วยการจำกัดความของแนวทางการปฏิบัติ โดย ทินพันธุ์ นาคะตะ (2551) ให้ความหมายว่าเป็นกิจกรรมที่มาในรูปแบบของความหลากหลาย เช่น ข้อบัญญัติ, กฎหมาย, แผนหรือโครงการที่สำคัญที่รัฐเป็นผู้กำหนดขึ้นเอง ซึ่งผู้วิจัยมองว่าการให้ค่านิยมความหมายเหล่านี้มีความสอดคล้องและเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย “เรื่องบทบาทกองทุนยุติธรรมในการช่วยเหลือประชาชนในคดีอาญาระหว่างปี พ.ศ. 2549-2566 เนื่องจากประเด็นที่ผู้วิจัยให้การสนับสนุนการนิยามความหมายของนโยบายของ ทินพันธุ์ นาคะตะ (2551) เนื่องจากกองทุนยุติธรรมเป็นหน่วยงานรัฐที่ก่อตั้งจากเจตนารมณ์ของกฎหมายรัฐธรรมนูญว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของประชาชนต่อการถูกดำเนินคดีและสิทธิในการประกันตัว ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายแม่แบบที่มีหมวดของการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้ในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเช่น พ.ร.บ. อัมหายซึ่งเป็นกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนต่อการปฏิบัติของหน่วยงานภาครัฐ ฉะนั้น เมื่อนำแนวคิดดังกล่าวมาศึกษาวิเคราะห์ทำให้เห็นว่ากองทุนยุติธรรมและพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พุทธศักราช 2558 มาจากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและสภาพปัญหาสังคม โดยมีการตราพระราชบัญญัติเพื่อกำหนดหน้าที่บทบาทขอบเขตความรับผิดชอบของกองทุนยุติธรรม ตลอดจนระเบียบแบบแผนวิธีการปฏิบัติงานดังกล่าวมาจากการตรากฎหมายระเบียบข้อบัญญัติที่เกี่ยวข้องการพิจารณากฎหมายของพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พุทธศักราช 2558 มาจากการพิจารณากฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติสภานิติบัญญัติแห่งชาติเป็นผู้พิจารณาช่วงเวลาดังกล่าวและออกกฎหมายมาหลักการปฏิบัติงานของกองทุนยุติธรรมสามารถที่จะช่วยเหลืออำนวยความสะดวกต่อการให้ความรู้ทางกฎหมายและการช่วยเหลือเยียวยาประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรม และการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของประชาชน โดยผ่านหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องของกระทรวงยุติธรรมเช่นยุติธรรมจังหวัดและการประชาสัมพันธ์ของกองทุนยุติธรรม

แนวคิดหลักประกันว่าด้วยสิทธิตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ได้มีการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนหลากหลายมิติเช่นในมาตรา 28 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ว่าด้วยเรื่องสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายการจับกุมคุมขังและการคัดตัวบุคคลหรือการกระทำอันใดจะกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในชีวิตหรือร่างกายจะกระทำมิได้เว้นแต่ตามที่กฎหมายบัญญัติและยังห้ามการทรมานทรมานการลงโทษด้วยวิธีโหดร้ายไม่มนุษยธรรม กฎหมายมีความเชื่อมโยงในมาตรา 29 ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของบุคคลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาจำเลยไม่มีความผิดการควบคุมการคุมขัง ผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำมิได้เพียงตามเท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนีในคดีอาญาจะบังคับให้บุคคลให้การเป็นปฎิบัติต่อตนเองไม่ได้จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ทำให้เห็นว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนต่อการเข้าถึงกระบวนการทางยุติธรรม แนวคิดดังกล่าวเป็นบทบัญญัติของกฎหมายที่เป็นกฎหมาย

สูงสุดต่อการปกครองประเทศ กฎหมายและกฎหมายรัฐธรรมนูญมีบทบัญญัติต่อการคุ้มครองเรื่องสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาจึงมีความสอดคล้องกับแนวทางการปฏิบัติของแนวคิดกฎหมายแม่แบบ (Model law) ว่าด้วยปฏิญญาสากลขององค์การสหประชาชาติต่อการคุ้มครองสิทธิความเป็นพลเมืองของประชาชนภายในรัฐต่อกระบวนการเข้าถึงขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมผู้วิจัยจึงสนับสนุนแนวคิดทั้งสองที่มีความสอดคล้องกันเนื่องจากเป็นอำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติของเจตนารมย์ว่าด้วยการก่อตั้งกองทุนยุติธรรมและพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พุทธศักราช 2558

ดังนั้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า บทบาทของกองทุนยุติธรรมในฐานะหน่วยงานรัฐไม่เพียงแต่เป็นบทบาทที่มาจากสถานภาพตำแหน่ง แต่ยังเป็นบทบาทที่มีรากฐานและความสำคัญเชิงกฎหมายและสิทธิมนุษยชนตามหลักการสากล ที่ส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิของประชาชนอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

บทบาทของกองทุนยุติธรรมในการช่วยเหลือประชาชนในคดีอาญาระหว่างปี พ.ศ. 2549-2566

บทบาทเชิงกฎหมายและนโยบายที่ชัดเจนของกองทุนยุติธรรม

กองทุนยุติธรรมมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบที่ได้รับการกำหนดและมอบหมายโดยกฎหมายและนโยบายภาครัฐอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ซึ่งทำให้กองทุนเป็นหน่วยงานสำคัญที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้ประชาชนเข้าถึงสิทธิในการต่อสู้คดีอาญา เช่น การให้ความช่วยเหลือด้านการประกันตัวและการให้คำปรึกษาทางกฎหมาย

บทบาทของกองทุนยุติธรรมเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

การดำเนินงานของกองทุนยุติธรรมสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติขององค์การสหประชาชาติในเรื่องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ถูกดำเนินคดี รวมถึงสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมและการได้รับความช่วยเหลืออย่างเท่าเทียมกันในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งสะท้อนความเป็นไปตามมาตรฐานสิทธิมนุษยชนสากล

บทบาทเชิงสังคมและการคุ้มครองสิทธิพลเมือง

กองทุนยุติธรรมทำหน้าที่เป็นกลไกที่ช่วยลดช่องว่างทางสังคมในการเข้าถึงระบบยุติธรรม โดยเฉพาะประชาชนที่มีฐานะยากจนหรือขาดโอกาสในการต่อสู้คดีอาญา ทำให้บทบาทของกองทุนเป็นการสนับสนุนสิทธิและสถานภาพความเป็นพลเมืองที่เท่าเทียมกัน

การบูรณาการบทบาทของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

กองทุนยุติธรรมมีบทบาทในการประสานงานร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ของกระทรวงยุติธรรม เช่น กรมคุ้มครองสิทธิ และหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้ประชาชนได้รับความช่วยเหลืออย่างครบถ้วนและมีประสิทธิภาพตามนโยบายสาธารณะ

บทบาทของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนงาน

สถานภาพและบทบาทของผู้บริหารในกระทรวงยุติธรรม รวมถึงเจ้าหน้าที่ของกองทุนยุติธรรม มีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามกฎหมายและนโยบาย ส่งผลให้การช่วยเหลือประชาชนเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและตรงตามเป้าหมาย

สรุป

กองทุนยุติธรรมมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือประชาชนที่ตกอยู่ในคดีอาญา โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือด้านการประกันตัวและการให้คำปรึกษาทางกฎหมาย เพื่อส่งเสริมการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน บทบาทของกองทุนเป็นไปตามกรอบกฎหมายและนโยบายภาครัฐที่ชัดเจน และสอดคล้องกับหลัก

สิทธิมนุษยชนสากล นอกจากนี้ กองทุนยังทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ เพื่อประสานการช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลให้ประชาชนได้รับความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทของกองทุนยุติธรรมในการช่วยเหลือประชาชนในคดีอาญา ระหว่างปี พ.ศ. 2549–2566 พบว่า กองทุนยุติธรรมมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน ผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดหลายประการทั้งในด้านการบริหารจัดการ การรับรู้ของประชาชน และกระบวนการพิจารณาคำขอรับความช่วยเหลือ ดังนั้น ผู้วิจัยขอเสนอแนะเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงการดำเนินงานของกองทุนยุติธรรม ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ปรับปรุงเกณฑ์และระยะเวลาในการพิจารณาคำขอ

เพื่อให้ประชาชนได้รับความช่วยเหลืออย่างทันท่วงที ควรมีการกำหนดระยะเวลาที่ชัดเจนในการพิจารณาและอนุมัติคำขอ รวมถึงเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถยื่นคำร้องผ่านระบบออนไลน์ได้อย่างสะดวก

1.2 เพิ่มงบประมาณและทรัพยากรสนับสนุนกองทุน

รัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมให้แก่กองทุนยุติธรรม เพื่อให้สามารถรองรับจำนวนผู้ขอความช่วยเหลือที่เพิ่มขึ้น รวมถึงพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้ความเข้าใจในด้านกฎหมายและสิทธิมนุษยชน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และการให้ความรู้แก่ประชาชน

ควรมีการรณรงค์และเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับกองทุนยุติธรรมอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทและกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และชนกลุ่มน้อย

2.2 พัฒนาระบบติดตามและประเมินผล

ควรมีระบบติดตามความคืบหน้าของการให้ความช่วยเหลือในแต่ละกรณี รวมถึงจัดทำรายงานผลกระทบจากการให้ความช่วยเหลือ เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.3 ส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรภาคประชาชนและท้องถิ่น

การทำงานร่วมกับองค์กรภาคประชาสังคม หน่วยงานท้องถิ่น หรือเครือข่ายทนายความอาสา จะช่วยให้การเข้าถึงประชาชนมีความลึกซึ้งและรวดเร็วยิ่งขึ้น

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบผลการดำเนินงานของกองทุนยุติธรรมในแต่ละภูมิภาค เพื่อหาแนวทางการพัฒนาแบบจำเพาะต่อบริบทในพื้นที่

ควรมีการวิจัยในเชิงคุณภาพเพิ่มเติมเพื่อสะท้อนประสบการณ์ของผู้ที่เคยได้รับหรือไม่ได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม เพื่อพัฒนาแนวทางที่ตอบสนองความต้องการอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กนกรัตน์ กิตติวัฒน์. (2543). *การจัดการทุนทางสังคมในชุมชนเมือง: ศึกษากรณีเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กระทรวงยุติธรรม กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ. (2561). *สรุปผลการดำเนินงานสิทธิมนุษยชนที่สำคัญของประเทศไทย ภายใต้รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ระหว่าง พ.ศ. 2559-2561*. ค้นเมื่อ 3 เมษายน 2567, จาก https://www4.fisheries.go.th/local/file_document/20200321153336_1_file.pdf
- กระทรวงยุติธรรม สำนักงานกองทุนยุติธรรม. (2567). *ภารกิจกองทุน สำนักงานกองทุนยุติธรรม*. ค้นเมื่อ 3 เมษายน 2567, จาก <https://jfo.moj.go.th/page/mission2.php>
- กระทรวงยุติธรรม สำนักงานกองทุนยุติธรรม. (2567). *รายงานกองทุนยุติธรรม สถิติเปรียบเทียบรายปี 2559-2567*. ค้นเมื่อ 3 เมษายน 2567, จาก https://jfo.moj.go.th/page/publication.php?type_download=44479
- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณาธิการ. (2543). *ทิศทางกระบวนการยุติธรรมไทยในศตวรรษใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- จุฬามาศ ศรีศิริพรพันธ์. (2548). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานองค์การบริหารส่วนตำบลคลองขุดอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา* (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ฐิรุฒิ เสนาคำ. (2549). *แนวคิดคนพลัดถิ่นกับการศึกษาชาติพันธุ์ในว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ. (2546). *บทสังเคราะห์ภาพรวมการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.